

Vzpomínáme na profesora Zdeňka Heluse

179

V mrazivém, leč zářivém listopadovém dni jsme se v kostele Panny Marie Královny míru rozloučili s profesorem PhDr. Zdeňkem Helusem, DrSc. Odešel v tichosti 27. října 2016 po tři čtvrtě roku trvajícím zápase nemoci zasažené tělesnosti s nezlomným duchem, během něžž byl obklopen obětavou rodinou a přízní přátel a spolupracovníků.

Profesor Helus byl uznávaným nestorem sociální psychologie, psychologie dětství a humanistické pedagogiky. Svoji vědeckou dráhu, po studiích psychologie a filozofie na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, zahájil v Pedagogickém ústavu Jana Amose Komenského Československé akademie věd (PÚJAK), kde získal hodnost kandidáta věd. Poté pracoval pět let v Psychologickém ústavu ČSAV. Měl již odborné renomé, když se do PÚJAK vrátil. Zde vybudoval oddělení pedagogické psychologie, z něhož vzešla řada uznávaných odborníků, mezi nimi Jiří Mareš, Vladimír Hrabal, Isabella Pavelková, Jaroslav Kalous, Hana Krykorková, Jaroslava Pstružinová a další. Výzkumem zásadních témat zaměřených na rozvíjení potencialit a socializaci dítěte či na psychologii školní úspěšnosti a motivaci k učení otevřel nové perspektivy humanisticky orientované pedagogické psychologie. Její centrum se po roce 1989 přesunulo na Pedagogickou fakultu Univerzity Karlovy. Ještě v předlistopadovém období vydal Helus přelomovou monografii *Pojetí žáka a perspektivy osobnosti*, za níž mu byla udělena v roce 1988 hodnost doktora věd. V roce 1990 byl jmenován profesorem.

Na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy působil profesor Helus ve funkci děkana pro vědu a dvě funkční období byl děkanem. Ve vedení fakulty pracoval až do konce svých aktivních dnů. V akademickém světě zastával řadu významných pozic. Od devadesátých let minulého století byl mluvčím Asociace děkanů pedagogických fakult, kterou spoluzakládal, předsedou redakční rady časopisu *Pedagogika*, členem Vědecké rady Univerzity Karlovy.

V dramatických devadesátých letech, bezprostředně po přechodu na pedagogickou fakultu, se stal výraznou oporou progresivního proudu transformace české školy. Byl obhájcem alternativních koncepcí, zastupoval také naši republiku v Mezinárodní komisi pro podporu alternativního školství. Energicky čelil řadě pokusů devalvovat vzdělávání učitelů a učitelskou profesi samu. Tyto skryté i zjevné pokusy neustávají ani v současnosti. Helusovy argumenty na obranu učitelského vzdělávání a prestiže učitelství mají trvalou platnost a jsou oporou i v současnosti.

Podpořit rozvoj osobnosti dítěte ve školním prostředí a „rozvíjet vnitřní zdroje tvořivého usilování člověka jako občana“ bylo vůdčí ideou, kterou profesor Helus

180 aktivně obhajoval. Promítla se také do kurikulárního programu *Obecná škola* (1994), který spolu s profesorem P. Piťhou vytvořili. Program oslovil početnou skupinu učitelů, brzy se k němu přihlásila třetina tehdejších základních škol. I když později vznikaly další kurikulární programy, základní principy a prvky koncepce Obecné školy zakotvily v progresivním pojetí české školy rozvíjeném v dalších letech. Uplatnily se také ve výzkumných záměrech *Rozvoj národní vzdělanosti a profesionalizace učitelů v evropském kontextu* (1999–2004) a *Učitelská profese v měnících se požadavcích na vzdělávání* (2007–2013). V nich Helus ovlivňoval celkovou koncepci a teoretická východiska empirických výzkumů. Pod zorným úhlem *edukace obratu* klade Helus akcent na pojetí učitelství kompetenčně vybaveného a orientovaného na celistvý rozvoj osobnosti učících se. Zdůrazňuje pedagogické ctnosti, morální kvality, tedy pedagogickou lásku, moudrost, odvahu a důvěryhodnost.

Profesor Helus získal řadu oficiálních ocenění, mezi nimi medaili 1. stupně ministra školství, mládeže a tělovýchovy v roce 2011, Univerzita Karlova mu udělila zlatou medaili v roce 2015. Další ocenění se mu dostalo na Západočeské univerzitě v Plzni, na Univerzitě Palackého v Olomouci, na Technické univerzitě v Liberci, byla mu udělena medaile Jana Amose Komenského a medaile Josefa Hlávky, byl jmenován čestným členem Pedagogické společnosti. V roce 2016 mu byla in memoriam udělena medaile Pedagogické fakulty UK za významný přínos k jejímu rozvoji a posilování jejího dobrého jména.

Nezapomenutelná jsou ovšem osobní setkávání se Zdeňkem Helusem. Měl – dnes vzácnou – schopnost pozorného naslouchání, nepředstíraného zájmu, každému dal pocit důležitosti.

Když jsme před rokem oslavovali Zdeňkovy osmdesátiny, v plné svěžesti na nás sesílal paprsky svého rozklenutého intelektu a nezměrné laskavosti. S úsměvem a vtipnými komentáři přijímal gratulace a podepisoval své knihy. Zasloužené pocty přijímal se skromnou důstojností, radoval se s přáteli, kolegy a studenty na své alma mater i na dalších místech, kam byl srdečně zván mnoha svými příznivci a následovníky. Poslední velkou příležitostí pro početnou komunitu jeho příznivců a následovníků setkat se osobně s profesorem Helusem byla konference *Retrospektiva a perspektiva osobnostně orientovaného pojetí výchovy v teorii a praxi*, pořádaná loni na naší fakultě. Připomněla vážně i s humorem odborné i osobní kvality oslavence. Následně bylo vydáno mimořádné číslo časopisu *Pedagogika* (roč. 66, č. 1, 2016) na počest jubilanta. Obsahuje texty inspirované Helusovým dílem, odkazy na jeho profesní dráhu, vědeckou i pedagogickou činnost. Objevuje i méně známé podoby Zdeňka jako umělce a literárního publicisty. Ostatně, originálností jazyka a literární virtuózností se vyznačovaly i jeho odborné texty a přednášky.

Profesor Zdeněk Helus, vzácná, vpravdě renesanční osobnost, byl, je a bude tu s námi stále. Lze si jen přát, aby jeho zásadní přínos měl další následovníky, byl trvalou inspirací nejen pro současníky, ale i pro budoucí generace badatelů a učitelů. Tak se mohou naplnit jemu adresovaná mnohá přání, aby s námi byl ještě dlouhá léta.

Milý Zdeňku, díky, čest Tvé památce, stále vzpomínáme.